

Č. j.: MPSV-2020/5877

Žádost o poskytnutí informace dle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím ve věci zneužívání sociálního systému.

Dotaz ze dne 9. 1. 2020

Odpověď

... Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále jen „MPSV“) obdrželo dne 9. 1. 2020 podání, ve kterém jste podle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZSPI“), požádal o odpovědi na níže položené otázky:

- 1) Jak může zaměstnanec našich úřadů, který má podezření na takovéto výše definované zneužívání našeho i zahraničního sociálního systému, toto své podezření nezpochybnitelně potvrdit anebo vyvrátit? Existuje ministerstvem stanovený přesný postup, jak má příslušný zaměstnanec v této situaci postupovat? Pokud ano, pak žádám o jeho zaslání.
- 2) Jak může získat zaměstnanec našeho úřadu informace o tom, jestli jeho klient nepobírá sociální dávky i v jiné zemi EU?
- 3) Jak a v jakém rozsahu jsou zaměstnanci našich úřadů o této problematice proškoleni?
- 4) Žádám o zaslání přehledu všech opatření přijatých MPSV ČR ve věci zabránění tzv. „dvojitmu vyplácení sociálních dávek“ od roku 2010 do ledna 2020.
- 5) Kolik případů, kdy různé osoby pobíraly nárokové sociální dávky, případně jiné formy veřejné finanční pomoci spadající do gesce MPSV ČR, a činilo tak zároveň v České republice a současně mimo ČR v zahraničí, bylo díky činnosti MPSV ČR odhaleno od roku 2010 do ledna 2020, včetně vyčíslení škody vzniklé z takového počínání a jaký byl další postup MPSV ČR? Došlo k trestnímu stíhání pachatelů a úspěšnému vymáhání zneužitých prostředků, a pokud ano, v jakém rozsahu?

K Vaší žádosti sdělujeme:

Ve své žádosti zmiňujete fenomén zneužívání sociálních dávek v rámci Evropské unie (dále jen EU“). Tento pojem je s oblibou médií používáný, je však třeba říci, že ne vždy zcela oprávněně. Diskutabilní je totiž vůbec samotný význam, resp. obsah pojmu zneužívání sociálních dávek.

Problém, o kterém se zmiňujete, spočívá spíše v možnosti duplicitního pobírání některých dávek v několika zemích EU. Pakliže však osoba tyto dávky pobírá v souladu s vnitrostátní legislativou, lze jen těžko hovořit o zneužívání. Zneužívání je třeba chápat spíše jako situaci, kdy osoba před úřadem v rámci řízení o přiznání nároku na dávky uvede záměrně nepravdivé informace za účelem splnění nároku na tyto dávky, popř. situaci, kdy je dávka využívána k jinému účelu, než ke kterému je určena.

Dále je třeba konstatovat, že poskytování sociálních nepojistných dávek v situacích s tzv. přeshraničním prvkem je upraveno evropskou legislativou, která mechanismy, které duplicitnímu plnění dokáží zabránit, obsahuje. Konkrétně jde o nařízení č. 883/2004 o koordinaci systémů sociálního zabezpečení a jeho prováděcí předpis č. 987/2009 (dále jen koordinační nařízení). Tyto předpisy se používají v situacích, kdy osoba v rámci EU migruje (většinou) za prací, popř. mění své bydliště (ve smyslu střediska svých zájmů). V takových situacích je vždy určen stát, který je v daném okamžiku odpovědný za sociální zabezpečení dané osoby s tím, že výše uvedený předpis reaguje zejména na fiskální odpovědnost státu. Tedy primární příslušnost je dána státu ekonomické aktivity osoby, popř. je tato odpovědnost dána státu bydliště dané osoby. Z výše uvedeného vyplývá, že u těch dávek, které spadají do věcné působnosti koordinačních předpisů (dávky sociálního zabezpečení – z nepojistných dávek jde o tzv. rodinné dávky, pohřebné a příspěvek na péči a dále dávky pojistné, včetně zdravotního pojištění, resp. věcného plnění zdravotního pojištění), je vždy určen pouze jeden příslušný stát k výplatě dávky (výjimku tvoří dávky rodinné, kde mohou být určeny státy s primární a sekundární příslušností s tím, že sekundárně příslušný stát vždy doplácí pouze rozdíl ve výši dávek).

Tyto předpisy však svým věcným rozsahem nepokrývají celou škálu nepojistných dávek tak, jak je známe v České republice. Ostatní nepojistné dávky (např. porodné, dávky pomoci v hmotné nouzi, dávky pro osoby se zdravotním postižením) jsou sice

za určitých okolností rovněž poskytovány v souladu s tzv. evropskými předpisy, nicméně jedná se o jiné předpisy, které koordinační mechanismy neobsahují, nedokážou tedy duplicitní výplatě dávek zabránit.

Dalším typem nástrojů, kterými lze zabránit duplicitě při výplatách sociálních dávek, jsou pak opatření ve vnitrostátní legislativě. Takovým opatřením je v současných předpisech, které upravují poskytování nepojistných dávek, institut bydliště na území České republiky. Bydlištěm je deklarováno, že stát dávkami podporuje pouze ty osoby, které jsou s územím státu určitým způsobem spjaty, mají na daném území středisko svých zájmů, tedy své skutečné bydliště. Zavedením této podmínky osoba jednoznačně deklaruje vztah k zemi, která dávky poskytuje, zajistí se možnost ověřovat podmínky rozhodné pro nárok na dávku a zabrání se neoprávněné výplatě dávek do ciziny.

Dalším takovým opatřením je např. u rodičovského příspěvku ustanovení (§ 30, odst. 7, zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře), kterým se suma vyplacené dávky obdobné rodičovskému příspěvku vyplacené jiným státem zohledňuje v celkové sumě rodičovského příspěvku. (celková částka je ponížena o sumu vyplacené dávky z jiné země).

Třetím typem nástrojů, které máme k dispozici při potírání duplicitních výplat sociálních dávek, jsou mezinárodní smlouvy o potírání zneužívání dávek. Jedná se o smlouvy, které v podstatě zakotvují možnost spolupráce jednotlivých orgánů při podezření na nelegální zaměstnávání, popř. neoprávněné pobírání některých dávek. Česká republika má prozatím uzavřeny smlouvy s Francií, Německem a Nizozemskem.

V této souvislosti lze také uvést, že právní předpisy ČR stanovují, že se dávky pomoci v hmotné nouzi neposkytují zpětně, ale pouze od data podání žádosti a prokázání nároku a opakující se dávky státní sociální podpory lze poskytovat zpětně nejdéle za tři kalendářní měsíce, prokáže-li se za tuto dobu nárok na ně, včetně pobytových podmínek.

Dále k jednotlivým otázkám:

ad 1) Postupy, prostřednictvím kterých jsou ověřovány informace související s podmínkami nároku na jednotlivé dávky, jsou součástí výše uvedených koordinačních předpisů, popř. vnitrostátních předpisů. Pokud správní orgán identifikuje neoprávněné pobírání dávky, je dávka odejmuta, popř. vyčíslen přeplatek, opět v souladu s vnitrostátní legislativou.

ad 2) Informace související s určováním příslušnosti, tedy např. informace o tom, zda je klient příslušný do jiného státu, ověřují příslušné instituce prostřednictvím tzv. strukturovaných elektronických dokumentů (SEDů), které si jednotlivé příslušné instituce mezi sebou vyměňují elektronickou cestou. Způsob a instituce, které si potřebné informace mezi sebou mohou vyměňovat obsahují i smlouvy o potírání zneužívání dávek. Tyto smlouvy jsou k dispozici na webových stránkách MPSV (<https://www.mpsv.cz/web/cz/mezinarodni-smlouvy-o-spolupraci-v-oblasti-zneuzivani-davek-a-nelegalniho-zamestnavani>).

ad 3) Proškolení zaměstnanců: Zaměstnanci Úřadu práce ČR jsou v rámci metodického vedení informováni o všech relevantních právních předpisech a změnách těchto předpisů. Metodické materiály jsou interními materiály MPSV, které jsou určeny výhradně pro zaměstnance, kteří pracují na úseku nepojistných sociálních dávek. Jedná se o instrukce MPSV, právní stanoviska a tzv. EU informace.

ad 4) Přehled opatření přijatých MPSV – viz výše v textu.

Ve věci odpovědi na otázku č. 5 Vám bylo zasláno samostatné sdělení o odložení, neboť MPSV není povinným subjektem dle ZSPI.

S pozdravem